

03.08.2023).

11. World Bank Document. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf> (access date: 03.08.2023).

ABSTRACT

Yevhenii Horishnyi, Anatolii Miniailo, Liudmyla Dmitrenko. Environmental risks and losses to Ukraine's environment as a result of the war. Armed conflict is inherently destructive. Environmental damage that occurs during conflict leads to devastating consequences for natural resources, critical ecosystems and people's health, livelihoods and security. Containment, mitigation and restoration of environmental impacts are therefore an important part of conflict response and recovery. The war in Ukraine has resulted in air, water and soil pollution, destruction of forests and wildlife habitats, and damage to the country's infrastructure. Spills of hazardous materials caused further environmental pollution, and the war complicated efforts to solve environmental problems.

The relevance of the work lies in the need to account for and confirm the significant impact of military actions on the environment for further planning of the restoration and development of the environmental protection system in the post-war period. The purpose and tasks of the research is to demonstrate the degree and scale of the impact of military actions on the environment in general and the aspect of climate change, in particular, as a result of the military aggression of the Russian Federation. To achieve the set goal, the following task was performed, namely the study of available theoretical and practical information on this topic. Object of study – impact of military actions on the environment of Ukraine. Subject of study – public data on environmental risks and damage to the environment. Research methods: analytical calculations based on generally accepted research methods in the field of ecology.

Keywords: *Russian aggression, war, environmental damage, legislation, environment, monitoring, negative impact.*

УДК [321.01:351+342.5](477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-83-88

Вікторія ПИЛИП®

кандидат юридичних наук

(Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ДЕРЖАВІ

Стаття присвячена аналізу засад та форм взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади у контексті формування безпекового середовища в Україні. Вагому увагу приділено особливостям реалізації правоохоронної функції окресленими суб'єктами. Наголошено на тому, що вона вже не є власне державною, а здійснення численної сукупності заходів превентивного характеру повинно реалізовуватися за участі формалізованих структур громадянського суспільства та органів державної влади. На підставі аналізу чинних законодавчих актів констатовано відсутність правових положень, які б врегулювали порядок взаємодії згаданих суб'єктів у забезпеченні правоохорони. Окреслено пріоритетні напрями формування та реалізації зовнішньої та внутрішньої політики держави в аспекті повоєнної відбудови України та подальшому підтриманню належного рівня національної безпеки.

Ключові слова: *громадянське суспільство, орган державної влади, публічне адміністрування, правоохоронна діяльність, взаємодія, безпекове середовище, сектор безпеки й оборони.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану актуалізувалася потреба налагодження ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства й органами державної влади. Одним із завдань такої взаємодії повинно стати формування безпекового середовища в державі. Адже за умов протидії збройній агресії країни-загарбника важливо не тільки приділяти увагу питанням зовнішньої політики,

© В. Пилип, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6483-0749>

victoria.pylip@ukr.net

відновлення територіальної цілісності тощо, але й іншим аспектам реалізації державної політики, спрямованої на подальшу побудову правової та демократичної держави. При цьому важливо зосереджувати та спрямовувати цю взаємодію у напрямі забезпечення та підтримання належного рівня національної безпеки, який певною мірою зумовлений і належною реалізацією правоохоронної функції.

Останнім часом, усвідомлюючи вагому роль громадянського суспільства у побудові правової держави, органи публічної влади почали ставити собі за пріоритет завдання щодо залучення формалізованих структур громадянського суспільства до реалізації багатьох функцій, які раніше вважалися тільки державними. І це не обмежено виключно здійсненням громадського контролю за діяльністю окремих відомств, структур, організацій. Однією з таких функцій, яка має вагоме значення у забезпеченні національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану, є правоохоронна функція. Досвід нашої держави та багатьох інших країн засвідчує, що її реалізація не повинна залишатися прерогативою тільки сектора оборони та безпеки. Виконання останньої в умовах сьогодення неможливе без залучення до цієї діяльності інститутів громадянського суспільства, роль яких є досить вагомою у здійсненні превентивної діяльності і не тільки. Такий напрям взаємодії з інститутами громадянського суспільства, зважаючи на фактично наявні правові механізми діяльності інститутів громадянського суспільства, на нашу думку, є більш пріоритетним, ніж розгляд і розслідування вже фактично вчинених правопорушень, кримінальних проступків і злочинів, наслідки від яких інколи можуть бути невідворотними.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню окремих аспектів взаємодії інститутів громадянського суспільства й органів державної влади приділено досить вагому увагу українських науковців. Вивченням проблем взаємодії інститутів влади і громадянського суспільства та суспільної безпеки присвячено роботи Н. Гавкалової та М. Грузд [1], Л. Мельник [2], М. Месюк [3], А. Михненко [4]. Охарактеризували окремі правові форми взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави Н. Мельник [5], Ю. Шайгородський [6], М. Андрієнко тощо [7]. Водночас поза увагою вчених залишилися такі проблеми як поняття, форми й особливості здійснення взаємодії між окресленими суб'єктами саме в напрямі формування безпекового середовища в Україні, зокрема щодо підтримання національної безпеки та здійснення правоохоронної діяльності.

Метою статті є визначення засад і форм взаємодії громадянського суспільства й органів державної влади у контексті формування безпекового середовища в Україні.

Виклад основного матеріалу. Чинним законодавством передбачено, що сегментами громадянського суспільства можуть бути: об'єднання громадян, громадські організації, благодійні організації, недержавні медіа, професійні та творчі спілки, релігійні об'єднання, органи самоорганізації населення та ін. Наразі діяльність окреслених суб'єктів гарантована положеннями великої кількості нормативно-правових актів. Це дозволяє констатувати, що діяльність формалізованих структур громадянського суспільства відбувається у межах правового поля, тобто є законною та підпорядкована законодавчо закріпленим засадам.

Внаслідок виконаного аналізу чинних нормативно-правових актів встановлено, що більшість із них, зокрема у контексті взаємодії інститутів громадянського суспільства з окремими правоохоронними органами, визначає особливості здійснення спільної узгодженої діяльності та повноваження згаданих структур. Наприклад, такий підхід дотримано законодавцем під час визначення особливостей взаємодії у напрямі протидії торгівлі людьми, тероризму, домашньому насильству, запобігання корупції, забезпечення безпеки руху тощо [8]. Водночас менш розробленими залишаються положення щодо взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади, у тому числі й щодо формування та підтримання національної безпеки. Тому варто звернутися до теоретичних розробок, проведених у цьому напрямі, які поки що хоча й не були впроваджені в законотворчу діяльність, однак є цілком обґрунтованими.

Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади, як вказують в юридичній літературі, повинна ґрунтуватися на таких принципах, як: 1) громадська ініціативність; 2) партнерство; 3) відкритість і відповідальність;

4) політична незалежність; 5) запобігання корупції; 6) раціональний і збалансований розвиток; 7) комплексність; 8) форми реалізації громадських ініціатив [9, с. 3–4]. Загалом ми погоджуємося з таким підходом, за винятком такої засади, як запобігання корупції. На нашу думку, «запобігання корупції» доцільніше визначати як напрям діяльності останніх, але не як принцип взаємодії, адже корупція у будь-якому її прояві визнається протиправним діянням. Доречніше окреслений перелік принципів доповнити таким, як законність, адже органи державної влади, відповідно до ст. 19 Конституції України, повинні діяти в межах повноважень та у спосіб, визначені Основним та іншими законами України. Особливої актуальності цей принцип набуває в контексті формування безпекового середовища в державі.

Серед чинників, що негативно позначаються на захищеності громадян, соціальних груп та загалом держави, тобто на безпековому середовищі окремої країни, треба виокремити злочинність. Саме через високий рівень її суспільної небезпеки, їй приділяють вагому увагу як у правоохоронній сфері, так і в науково-дослідній діяльності. При цьому кількісні та якісні показники злочинності змінилися в умовах повномасштабного вторгнення, що додатково актуалізує потребу активізації діяльності щодо протидії їй шляхом застосування усіх можливих сил і засобів.

Статичні відомості органів прокуратури та Національної поліції України підтверджують окреслені факти. Суттєво збільшилася кількість шахрайств, воєнних злочинів, кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та корупційної спрямованості. На нашу думку, вагому роль у протидії, зокрема попередженні, злочинності згаданих напрямів може зіграти взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.

Як свого часу було визначено у роз'ясненнях Міністерства юстиції України, участь формалізованих структур громадянського суспільства та держави могла здійснюватися у таких правових формах, як:

1. Участь у нормотворчій діяльності держави шляхом розроблення та обговорення проєктів нормативно-правових актів.

2. Участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовній діяльності держави, що можлива шляхом:

- наділення останніх повноваженнями державних органів повністю;
- часткового передання повноважень державним органам;
- громадського контролю.

3. Правоохоронна діяльність держави забезпечується шляхом:

- реалізації права на складання протоколів про адміністративні правопорушення;
- участі в охороні громадського порядку;
- реалізації права (за участю інших правоохоронних органів) припиняти адміністративні правопорушення і злочини;
- взяття участі в заходах щодо охорони державного кордону [10].

При обласних державних адміністраціях і військових адміністраціях досить поширеним є створення консультативно-дорадчих органів у вигляді громадських рад, комітетів тощо. Також при багатьох державних органах створюються ради громадського контролю. Ці всі органи мають ставити своїм пріоритетом завдання щодо налагодження плідної взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Тож формами взаємодії останніх і органів державної влади можуть бути консультації населення, участь у робочих групах, проведення з'їздів, конференцій і круглих столів, у тому числі з залученням представників міжнародних громадських організацій або працівників державних установ закордонних країн. Останні зможуть сприяти обміну досвідом і брати участь у складенні відповідних алгоритмів дій щодо здійснення превентивної діяльності інститутами громадянського суспільства та органів державної влади шляхом взаємодії. Доцільно також проводити громадські слухання та моніторинги, що, на нашу думку, зможуть забезпечити більш активне виявлення порушень у сфері державних закупівель, установлення фактів декларування недостовірних відомостей суб'єктами, на яких законом покладено цей обов'язок.

Активне залучення громадян до діяльності органів державної влади сприятиме також виявленню недоліків у роботі останніх, що зумовлюють як зниження ефективності діяльності та проведених реформ, так і до порушень норм законодавчих

актів, що можуть бути розцінені як дисциплінарні правопорушення, адміністративно-карані або взагалі міститимуть ознаки кримінальних правопорушень.

Водночас у контексті визначення ефективних механізмів формування та підтримання належного рівня безпекового середовища актуалізоване також завдання щодо визначення стратегічних орієнтирів зовнішньої та внутрішньої політики держави. При цьому вважаємо за потрібне наголосити на необхідності покладатися у цьому напрямі першочергово на власні сили, адже з огляду на обставини та явища, які наявні у реаліях сьогоденного світу, а також інші обставини, підтримка партнерів може в будь-який момент припинити задовольняти потреби нашого суспільства та держави.

Зусилля органів публічного адміністрування у взаємодії з інститутами громадянського суспільства повинні бути спрямовані на з'ясування рівня та масштабів наявних або потенційних воєнних загроз. Відбуватися це може шляхом здійснення комплексного аналізу відповідними фахівцями у сфері оборони та безпеки, а також на підставі взаємодії з окремими представниками суспільства. Водночас такі дослідження, моніторинги й аналізи повинні бути спрямовані не тільки на виявлення критичних моментів, що можуть негативно позначитися на національній безпеці України, але й виявляти та прогнозувати результати провадження конкретних дій і заходів, що повинні сприяти унеможливленню негативного впливу виявлених загроз.

Ще одним напрямом сумісної узгодженої діяльності інститутів громадянського суспільства та органів державної влади повинні стати організація та проведення заходів просвітницького характеру. Це можуть бути лекції, семінари, симпозіуми для конкретної групи суспільства, визначених та об'єднаних за спільним критерієм. Наприклад, зараз досить активно проводяться інформаційно-роз'яснювальні заходи з мінної безпеки. Однак вони не повинні мати безсистемний або поодинокий характер. Важливим є планування та програмування відповідних заходів подібного характеру залежно від наявних та актуалізованих для соціуму проблемних запитань.

Важливим також є залучення інститутів громадянського суспільства до проведення реформ, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів публічної влади. Практика засвідчує, що досить часто їх проведенню передують вивчення досвіду закордонних країн, урахування рекомендацій і пропозицій держав-партнерів і міжнародних співтовариств, потенційним членом яких має намір стати наша держава. Однак при цьому влада нехтує думкою суспільства. Це є неприпустимим, адже орієнтуватися потрібно на населення, яке є єдиним джерелом влади в Україні, має свої потреби та особливий історичний розвиток, а отже, і ментальність. Не завжди апробований закордонний досвід у тому чи іншому питанні здатний призвести до отримання такого ж результату. Тобто досвід скандинавських країн відразу не може бути впроваджений у нашій державі, бо представники суспільства можуть виявитися неготовими до нововведень, що мають відмінність у цінних орієнтаціях або інших.

Ще одним пріоритетним напрямом у забезпеченні національної безпеки є підвищення рівня життя населення та правової культури суспільства. Ці фактори ми не випадково об'єднали разом, адже рівень життя певною мірою визначає ціннісні орієнтири суспільства. Влада за участю інститутів громадянського суспільства повинна здійснювати залучення закордонних інвестицій, виявляти фактори, що призводять до формування дефіциту фінансових ресурсів і нецільового використання державного бюджету. Окрему увагу треба приділяти заходам, спрямованим на захист національної економіки. Ці завдання гостро актуалізуються за умов повоєнної відбудови нашої держави, а тому їх потрібно брати до уваги вже зараз.

Подальші формування та розвиток правової культури суспільства повинні у майбутньому відбуватися в системі ціннісних орієнтацій, серед яких, безумовно, захист Вітчизни, її територіальної цілісності та незалежності мають сприйматися населенням не просто як обов'язок кожного громадянина України. До їх виконання повинні ставитися сумлінно та з особливою честью.

Висновки. Взаємодія інститутів громадянського суспільства й органів державної влади повинна підпорядковуватися певним принципам, серед яких: законність,

громадянська ініціативність, партнерство, відкритість, відповідальність, політична незалежність, раціональний і збалансований розвиток, комплексність, форми реалізації громадянських ініціатив.

Одним із пріоритетних завдань взаємодії згаданих суб'єктів повинні стати формування та реалізація сумісних заходів, спрямованих на підтримання національної безпеки шляхом формування в державі належного рівня безпекового середовища й ефективного провадження правоохоронної діяльності.

За результатами статичних даних правоохоронних органів та аналізу наукових праць визначено, що досить важливим є залучення інститутів громадянського суспільства й органів публічної влади до діяльності щодо протидії злочинності. Серед форм, що використовують під час здійснення цієї діяльності, виокремлено такі: створення консультативно-дорадчих органів у вигляді громадських рад, комітетів при органах публічної влади; сумісне проведення консультацій населення та просвітницької діяльності шляхом організації системних інформаційно-роз'яснювальних заходів; участь у робочих групах, проведення з'їздів, конференцій, симпозіумів і круглих столів, у тому числі із залученням представників міжнародних громадських організацій або працівників державних установ закордонних країн; проведення громадських слухань, моніторингів. У контексті визначення ефективних механізмів формування та підтримання належного рівня безпекового середовища, наголошено на важливості здійснення аналітичної діяльності для визначення стратегічних орієнтирів зовнішньої та внутрішньої політики держави, своєчасного виявлення воєнних загроз, у тому числі потенційних, підвищення рівня життя населення та правової культури суспільства.

Наведені у статті положення відбивають нашу думку та спрямовані на активізацію наукових пошуків у такій предметній сфері, як безпекове середовище держави, активізація діяльності сектора безпеки та оборони тощо. На нашу думку, окреслена проблематика в умовах сьогодення є досить актуальною.

Список використаних джерел

1. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті своєї інтеграційних процесів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 87–93.
2. Михненко А. М., Месюк М. П. Проблеми взаємодії інститутів влади і громадянського суспільства та суспільна безпека. *Теорія та практика державного управління*. 2009. № 1. С. 31–41.
3. Мельник Л. А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/30.pdf
4. Гавкалова Н. Л., Грузд М. В. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 10. С. 281–290.
5. Мельник Н. В. Взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. № 3. С. 17–25.
6. Андрієнко М. Напрями оптимізації механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 4 (68). С. 63–74. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-63-74>
7. Шайгородський Ю. Ж. Взаємодія політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства в Україні. *Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. С. 92–122.
8. Пилип В. В. Взаємодія органів Національної поліції України та інститутів громадянського суспільства: поняття і правові засади. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 102(3). Ч. 1. С. 140–151. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.13>
9. Усаченко Л. М. Співпраця органів державної влади з інститутами громадянського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 1. С. 73–81.
10. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства : Роз'яснення від 3 лютого 2011 р. *Міністерство юстиції України*. URL: <http://www.me.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2023).

Надійшла до редакції 07.11.2023

References

1. Mesiuk, M. P. (2018) Vzaiemodiia instytutiv vlady ta hromadianskoho suspilstva v Ukraini u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [Interaction of government institutions and civil society in Ukraine in the context of European integration processes]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 8, pp. 87–93. [in Ukr.].
2. Mykhnenko A. M., Mesiuk M. P. (2009) Problemy vzaiemodii instytutiv vlady i hromadianskoho suspilstva ta suspilna bezpeka [Problems of interaction between government institutions and civil society and public safety]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. № 1, pp. 31–41. [in Ukr.].
3. Melnyk, L. A. (2019) Vzaiemodiia derzhavy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva: osnovni poniattia, problemy ta stratehichni napriamy [Interaction of the state and institutions of civil society: basic concepts, problems and strategic directions]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 2. [in Ukr.].
4. Havkalova, N. L., Hruzd, M. V. (2014) Vzaiemodiia orhaniv publichnoi vlady ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [Interaction of public authorities and institutions of civil society]. *Aktualni problemy ekonomiky*. № 10, pp. 281–290. [in Ukr.].
5. Melnyk, N. V. (2015) Vzaiemodiia instytutiv hromadianskoho suspilstva z orhanamy derzhavnoi vlady [Interaction of civil society institutions with state authorities]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna*. № 3, pp. 17–25. [in Ukr.].
6. Andriienko, M. (2022) Napriamy optymizatsii mekhanizmu vzaiemodii instytutiv hromadianskoho suspilstva z orhanamy derzhavnoi vlady [Directions for optimizing the mechanism of interaction between civil society institutions and state authorities]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. № 4 (68), pp. 63–74. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-63-74> [in Ukr.].
7. Shaihorodskiy Yu. Zh. (2016) Vzaiemodiia politychnykh instytutiv ta instytutiv hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Interaction of political institutions and institutions of civil society in Ukraine]. *Transformatsiia politychnykh instytutiv Ukrainy: problemy teorii i praktyky*. Kyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, pp. 92–122. [in Ukr.].
8. Pylyp, V. V. (2023) Vzaiemodiia orhaniv Natsionalnoi politsii Ukrainy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva: poniattia i pravovi zasady [Interaction of the National Police of Ukraine and civil society institutions: concepts and legal principles]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 102(3), Part 1, pp. 140–151. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.13> [in Ukr.].
9. Usachenko, L. M. (2009) Spivpratsia orhaniv derzhavnoi vlady z instytutamy hromadianskoho suspilstva [Cooperation of state authorities with institutions of civil society]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. № 1, pp. 73–81. [in Ukr.].
10. Vzaiemodiia derzhavy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [Interaction of the state and institutions of civil society] : Roziashennia vid 3 liutoho 2011 r. Ministerstvo yustytstii Ukrainy. URL: <http://www.me.gov.ua> (access date: 29.10.2023). [in Ukr.].

ABSTRACT

Victoria Pylyp. Interaction between civil society and public authorities in the forming security environment of state. The article is devoted to the analysis of the principles and forms of interaction between civil society institutions and state authorities. It was determined that the principles of interaction between civil society institutions and state authorities are: legality, civic initiative, partnership, openness, responsibility, political independence, rational and balanced development, comprehensiveness, forms of implementation of civic initiatives.

It was emphasized that such interaction should contribute to ensuring the national security of Ukraine. It has been established that this can happen through the formation and implementation of compatible measures, the formation of an appropriate level of security environment in the state and the effective implementation of law enforcement activities.

It was determined that effective countermeasures against crime are important in ensuring national security. Therefore, the peculiarities of implementation of the law enforcement function by civil society institutions and state authorities have been clarified. It was emphasized that civil society and state authorities should be more actively involved in law enforcement activities. It was determined that the main forms of interaction of the latter are: creation of consultative and advisory bodies in the form of public councils, committees under public authorities; joint holding of public consultations and educational activities, by organizing systemic informational and explanatory activities; participation in working groups, congresses, conferences, symposiums and round tables

The article emphasizes the absence of legal provisions in the current legal system that would regulate the order of interaction of these subjects in the direction of combating crime. The priority directions of the formation and implementation of the foreign and domestic policy of the state in the aspect of its post-war reconstruction and further ensuring the appropriate level of national security have been outlined.

Ключові слова: *civil society, public authority, law enforcement activity, interaction, security environment, legal principles.*